

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה לך בחימה” (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

יום הכיפורים תשפ"ה • שנה ד' - גליון קצ"ה • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

סוכה

מקור חיוב נוי

בש"ת מהר"י ווייל (סימן קצא) כתב: ומצוה לנאותה (לסוכה), דכתיב (ויקרא כג, מב) 'תשבו' - כעין תדורו (ראה סוכה כז), עכ"ל.

וצריך עיון, דחיוב הנוי הוא כמו בכל המצוות, משום 'זה קלי ואנוהו' (שמות טו, ב; עין שבת קלג:).

לקט נבחר בעיני

מצוות חג הסוכות בהלכה ואגדה

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; בית האוצר; גליוני הש"ס ~

סכך

סיכון באתרוג

בסוכה (לב), רבי יהודה אומר, אין סוכה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב.

צריך עיון קצת, דהאתרוג הרי מקבל טומאה (ראה שם יא). אולי הכוונה, לסכך באתרוג פחות מכביצה, ויהיה ראייה מכאן לדיעה הסוברת (ראה רש"י פסחים לג: ד"ה בכביצה) דגם לקבל טומאה בעינו מן התורה כביצה. ואף על גב דרבי יהודה בעי שיעור כביצה באתרוג לצאת (סוכה לד), מכל מקום פחות מכביצה נמי מינא דאתרוג הוא, וכשר לסיוך, ועדיף מסיב ועיקרא דדיקלא כמובן.

ארבעה מינים

פסול לולב קוץ

סוכה (לב), קוץ (שיוצאין בשדרה שלו עוקצין כמין קוצין, רש"י) - פסול.

בספר תניא רבתי הלכות לולב (סימן פה ד"ה נקטם) כתב: טעם פסול לולב קוץ, משום 'דרכיה דרכי נועם' (משלג יז), עיין שם.

וצריך עיון קצת, דזה הוראה רק לומר שלא היתה כוונת התורה על מין שיוצאין ממנו קוצים, ככופרא דסוכה (שם), ומה שאין כן לולב דהוא מין שכיוונה תורה אליו, אם כן אף שלוקח לולב שיוצאין ממנו קוצים, הוא רק מזיק בעצמו, אבל מדוע לא יצא בו ידי חובה.

זולת אם נאמר דלולב קוץ הוא גם כן כמין בפני עצמו, ואהני גם כן קרא 'דרכיה' כו' לומר דלא היתה כוונת התורה על מין זה, וזה דוחק.

נענועים

ביטול השטן ע"י הנענועים

בסוכה (לח), רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייטי ליה (מוליד ומביא, רש"י), אמר, דין גירא בעיניה דסטנא.

הטעם על פי הירושלמי ריש לולב הגזול (סוכה פ"ג ה"א), דלולב היבש פסול על שם 'לא המתים יהללו י"ק' (תהלים קטו, יז), הרי דלולב עניינו חיות, וכן מנענעין בו ח"י נענועים (זוה"ק פנחס רכח). ועל כן הוא מבטל את המלאך המתנגד אל החיות - עיין בבא בתרא (טז), אמר ריש לקיש, הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות.

שמחת בית השואבה

הכוונה באמידת 'אם אני כאן'

הנה דרכו של רבי היתה לומר דבריו בלשון 'אומר אני' - עיין קידושין (טו), רבי אומר, אומר אני, הראשון בסקילה וכולם בחנק. ועיין גיטין (לח), רבי אומר, אומר אני אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא. וכהנה רבות מאוד גם בירושלמי ותוספתא ושאר ספרי חכמים - אַסְפְּרָם מחול ירבון.

והנה לפי המבואר בספרי **תלמידי הבעל שם טוב ז"ל**, כי דרך אנשי המעלה הגדולים להתבונן על כל דיבוריהם ומעשיהם, שאין הם המדברים והעושים בכח עצמם, רק כח אלקי אשר בהם ובכל הנבראים - כטעם 'ואתה מחיה את כולם' (נחמיה ט, ו) - הוא העושה חיל הדיבור וכל המעשים, כטעם ד' שפתי תפתח' (תהלים נא, יז) וכנודע. הנה יתכן הבנת לשון 'אומר אני', היינו דהקדים אל דיבורו שלא הוא בחכמתו ובתבונתו הוא האומר והמשיג שהדין הוא כך וכך, רק כח אלקי אשר בו - היא השכינה הקדושה המחיה את כל הנבראים, ונקראת 'אני', כנודע **בחכמת האמת** (ראה זוה"ק בראשית כג; שם כי תצא רע"מ רעו), ועיין תוספות סוכה (מה. ד"ה אני) על 'אני והו הושיעה נא' - הוא האומר את הדברים. וזהו ענין הלשון 'אומר אני', דו"ק.

ועיין סוכה (גג), אמרו עליו על הלל, כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן, אם אני כאן - הכל כאן כו'. וברש"י: דורש היה בשמו של הקדוש ברוך הוא, אם אני כאן כו', כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו, כבודו קיים ויבואו הכל כאן כו', עכ"ל.

ולפי דברינו הקדומים, יובן ביותר ענין הלשון 'אם אני כאן' כו', היינו דהשכינה הקדושה נקראת 'אני', ומובנים הדברים כפשוטן, 'אם אני כאן' - היינו אם השכינה הקדושה כאן, 'הכל כאן' (ראה זוה"ק ח"א רסא). וגם רש"י רמז לזה במתק לשונו שכתב: 'ושכינתי' שרויה בו כו'.

המשך בעמוד הבא

יהונתן גאלנטי זצוק"ל, משער הספר. הביאור רבינו בספריו קרוב לשבעים פעמים.

ד) בהמשך שם, הרבה רבינו להביא עוד מקורות ממרחבי הש"ס.

ה) ראה **מניח דבריו ליעקב** סימן קנד; **מאור עינים** פרשת מטות ד"ה ידבר; **תפארת עוזיאל** שיר השירים ד"ה שיר.

א) ראה שו"ת **משנה הלכות** חלק טז סימן קכח ד"ה ולישב, שיישב את קושיית רבינו: "דחרי מיני נוי הם, יש נוי בעצם הסוכה, כלומר לעשות דפנות נאות. סכך נאה, כלים נאים. והוא מדין 'תשבו' כעין תדורו... ולאחר שכבר עשה סוכה נאה והכניס כבר כלים נאים, ושוב עושה דברים לעטרה ולנאותה בקרמין ובסדינין המצוירין (ראה סוכה ג)... מה שבביתו אינו רגיל לעשות, כגון זה אינו מדין 'תשבו' כעין

ענין גלות שבסוכה

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשת שבת שובה שנת עת"ד ~

אחר שנשלם החג נעשו זכויות ואין צריך עוד גלות ואחרי עבור שבעת ימי הסוכות דהם זמן תשובה מאהבה, ונשלם ענין התשובה מאהבה, ונעשו העוונות זכיות, ונמצא שאין כאן עוד חטא כלל לא מצד השכל ולא מצד הגוף, ואדרבה נעשה החטא - זכות, ועל כן תו אין צריך גלות עוד, ודו"ק.

מתחילת עשיית ועד עבור

סוכות נמצא האדם במעון אלקי

ועל דרך זה יש לומר עוד בדקדוק יותר. דהנה הכתוב (ישעיה נה, ו) 'דרשו ד' בהמצאו', נדרש בש"ס ראש השנה (יח). על עשרת ימי תשובה, והנה בירושלמי ברכות (פ"ה ה"א) איתא, רבי אבוב בשם רבי אבוב, 'דרשו ד' בהמצאו', איכן הוא מצוי - בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, עכ"ל הירושלמי. ומובן מזה היות לעשרת ימי תשובה מהות של בתי כנסיות ובתי מדרשות, מדגדרש עליהם קרא ד'דרשו ד' בהמצאו' כמו שהוא נדרש אבתי כנסיות ואבתי מדרשות. והיינו דימים אלו יש להם בזמן, אותו המהות אשר לבתי כנסיות ולבתי מדרשות במקום, ועל כן השם יתברך מצוי בשניהם בשוה, ונדרש על שניהם בשוה - 'דרשו ד' בהמצאו', ודו"ק.

והנה בתי כנסיות ובתי מדרשות הם מעון אלקי וודאי, כמבואר בש"ס מגילה (כט), דרש רבא, מאי דכתיב (תהלים צ, א) 'ד' מעון אתה היית לנו' - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ועיין שם, דבתי כנסיות ובתי מדרשות קרוים 'מקדש מעט' (יחזקאל יא, טו). ועל כן גם עשרת ימי תשובה, דיש אל הזמן עצמו מהות בתי כנסיות כו', אם כן האדם באלו הימים במעון אלקי, מפאת מהות הזמן עצמו.

ונמצא שמהתחלת זמן התשובה מיד בראש השנה, האדם הוא במעון אלקי כל עשרת הימים. ואחר כך בארבעת הימים שבין יום הכיפורים לסוכות הוא במעון אלקי מפאת שמכנין אז הסוכה, וחשובי הליכה לסוכה, דנחשב כאילו הוא כבר בהסוכה, וכירושלמי הנ"ל - בר נש דאזיל מטבריא לציפורין, עד דהוא בטבריא אמרין בציפורין הוא יתיב. ובסוכות הוא ממש במעון אלקי, בשיבה בסוכה. ואחרי עבור הסוכות, דנשלם כבר התשובה מאהבה ונסתלק החטא לגמרי, אין צריך עוד גלות למעון אלקי וכנ"ל, ודו"ק.

שגגות, הנה נתקן רק עניין הדין' בזה, דעל שוגג אין דין ועונש, ומה שאין כן עניין החשבון' הרי לא נתקן עדיין, דסוף סוף הרי עדיין היה בטל מעשיית מצות בזמן החטא. ומה שאין כן בסוכות דבאין לתשובה מאהבה, ונעשים העוונות זכיות, אם כן הרי נתקן גם עניין החשבון, שהרי אין כאן ביטול ממצוה עוד, שהרי החטא גופיה נעשה זכות ומצוה. ואם כן ביום ראשון דסוכות דמתחיל תשובה מאהבה הרי נתקן גם החשבון, וזהו 'ראשון לחשבון עוונות', דנתקן גם עניין החשבון של העוונות, עד כאן דברי החכם הנ"ל, ויפה אמר דרך צחות (ראה בית אפרים שם: ישועות יעקב או"ח סימן תקפא ס"ד ק).

ועל כן יש לומר גם כן, דהנה בעשרת ימי תשובה - דהוא זמן תשובה מיראה ונעשים העוונות שגגות, הרי יש עדיין החטא בגוף, אלא שאין השכל משתתף בו עוד, והואיל ונחשב שוגג. ואך דהשכל אין לו מקום בעולם הזה התחתון - זולת במעון אלקי, דמפאת זה הרוצח בשוגג גולה לערי מקלט, ועל כן ניתן גם כאן עניין הגלות לסוכה, דהוא גם כן מעון אלקי, וכש"ס סוכה (ט), 'חג הסוכות שבעת ימים לד' (ויקרא כג, לד), כשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה, ועל כן יש גם אל השכל מקום.

בארבעת הימים שבין יו"כ לסוכות - נחשב הליכה לסוכה והוי כאילו הוא כבר בסוכה

וארבעת הימים שבין יום הכיפורים לסוכות, הואיל ומכנין אז הסוכה - נחשבים הליכה לסוכה, ועל כן נחשב האדם גם כן כאילו הוא כבר בהסוכה, וכירושלמי יומא (פ"ו ה"ו), בר נש דאזיל מטבריא לציפורין, עד דהוא בטבריא אמרין בציפורין הוא יתיב. פירוש, דההולך מטבריא לציפורין, מכיון שהתחיל ללכת - אף שלא יצא עדיין מטבריא, מכל מקום נחשב כבר שהוא בציפורי, ואומרים עליו שהוא יושב בציפורי מפאת שהולך לשם.

הנה יש להבין דברי הילקוט אמור (רמז תרנג ד"ה אמר), דמבואר שם דענין הסוכה בסוכות הוא עניין גלות - שגולים מבתיהם לסוכה.

בעשיית זמן תשובה מיראה נעשו העוונות שגגות ועל כן צריך גלות לסוכה - מעון אלקי

יש להבין עניין הגלות הזה. וזה על פי המבואר בספרי הדרוש, דעשרת ימי תשובה דהם ימי דין - וכמו שאומרים בהם 'המלך המשפט' (ברכות יב), ועל כן עניין התשובה במ היא תשובה מיראה מאימת הדין, ומה שאין כן בסוכות הוא זמן תשובה מאהבה, וכנודע בכל ספרי הדרוש (עייני קדושת לוי פרשת האזינו ד"ה מ; דרשות חתם סופר פרשת כי תבא תקעו ד"ה והנה מהרשיא; שו"ת בית אפרים או"ח הקדמה ד"ה ועוד).

ושמעתי מחכם אחד לבאר בזה דברי המדרש (תנחומא ישע' פרשת אמור סימן ל), 'ולקחתם לכם ביום הראשון' (ויקרא כג, מ) - ראשון לחשבון עונות. ואמר, דהכוונה על פי המבואר בספר שנות אליהו להגר"א ז"ל (ליקוטים ד"ה דין) בטעם אומרם ז"ל באבות (פ"ג מ"א), ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. וכתב שם בכוונת כפילות הדברים 'דין' ו'חשבון', ד'דין' הוא מה שדין על גוף מעשה החטא, ו'חשבון' הוא מה שמחשבין כמה מצוות היה יכול לעשות בזמן שעשה החטא, דגם על זה נענש - על מה שלא עשה בזמן שהוא מצוות בקום ועשה, דהאדם צריך לעבוד את השם יתברך תמיד בלי הרף, ונענש על ביטול מצוות - שהיה בטל בזמן שהיה מעשיית מצוות. ועל כן זה נקרא 'חשבון', דזה צריך לחשב כמה מצוות היה יכול וראוי לו לעשות בזמן ההוא, כפי משך הזמן וכפי עניינו ומצבו של האדם וכמובן, עד כאן דברי הגר"א ז"ל שם.

ועל כן לש"ס יומא (פ"ה), דעל ידי תשובה מיראה זדונות נעשים שגגות, ועל ידי תשובה מאהבה זדונות נעשים זכיות. ועל כן בעשרת ימי תשובה דהוא זמן תשובה מיראה ונעשים החטאים

יחזקאל יח, ד - ה'נפש החוטאת היא תמות', ואך כיון דעושה תשובה ונעשה החטא שוגג, ושוב אין לשכל חלק בחטא, ויש לשכל שפיר חיות, ואך השכל מצד עצמו הרי אין לו מקום בעולם הזה וכנ"ל. ועל כן העצה לזה, שימליך האדם על עצמו את השם יתברך, ונעשה עבד של מלך מלכי המלכים יתברך, דעבד בכל מקום שהוא - חשבינן ליה יושב בבית רבו, ובכל מקום שהוא - נחשב שהוא נמצא במעון אלקי, ראה שם בארוכה.

ג) וראה עוד גליון צד עמוד ב, במהות ארבעה ימים שבין יום הכיפורים לסוכות.

עדיין אך השכל מצד עצמו הרי מקומו בעליונים, ורק מפאת הגוף יש לשכל מקום בעולם הזה. ומה שאין כן רוצח בשוגג - דמסתלקת חיות הגוף, אם כן מצד השכל לבד אין לו מקום כלל בעולם הזה. ועל כן אמרה תורה שיגלה לערי מקלט, דהם ערי הלויים, והם חלק השם יתברך בארץ, ועל כן יש גם ענין אלקי, והוי כאילו דר במעון אלקי וכאילו היה בעולם העליון, ושפיר יש גם לשכל מקום, וממילא גם הגוף ניצל עמו מפאת חיבורו לשכל, עיין שם בארוך.

והוסיף שם, שכן הוא בענין תשובה מיראה, דנעשים הזדונות שגגות. דבאמת כל חטא שייך לו עונש מיתה, וכמו שנאמר -

המשך מעמוד הקודם

קרבנות החג

ענין צ"ח הכבשים

מה שכתבתי (אוצרות יוסף דרוש ח פסקא ל-לא) דמשה רבינו ע"ה בכחו להשיג מ"ט שערי בינה, ושאר נביאי רק מ"ח.

ענין תורת העולה (ח"ג פרק פג ד"ה ואפשר) דבחג מקריבים צ"ח כבשים (ראה מדרש תדשא פרק יא; רש"י פרשת פנחס כט, יח ד"ה ולכבשים) נגד מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא (ראה מסכת סופרים פט"ז ברייתא ו), וזהו שנאמר במשה (תהלים ו, ח) 'ותחסרהו מעט מאלקיים', עכ"ל. היינו דהשיג מ"ט שערי בינה (ראה ראש השנה כא); והם מ"ט פנים טהור (ראה הקדמת תיקון ז). ובטעם 'את זה לעומת זה עשה האלקיים' (קהלת ז, יד) יש גם כן

הניגוד - מ"ט פנים טמא (ראה של"ה פרשת כי תבא אות ז). ובחג דההקרבה הוא דין התורה, מקריבים כפי מה שהוא בחוק ההשגה היותר אפשרית - היא השגת משה דהיא מ"ט, וגם מפאת דדין התורה היא כפי בחינת משה (ראה סנהדרין ו), שעל ידו ניתנה תורה ומתייחסת לו - 'זכרו תורת משה עבדי' (מלאכי ג, כב).

ומה שאין כן עזרא חיסר מכל אחד - אחת (ראה עזרא ה, לה), ענין שם בתורת העולה (ד"ה אמנם) הטעם. ולדרכנו הטעם פשוט, דעזרא ושאר נביאי בכח השגתו רק מ"ח, ומילואים שהקריב עזרא (ראה מנחות מה). שאינו דין התורה, לכן הקריב רק בבחינת עצמו מ"ח שערי בינה - היינו מ"ח פנים טהור, וממילא הניגוד גם כן רק מ"ח, ולכן הקריב רק צ"ח, ודו"ק.

ולא קם כמשה (דברים לה, י) עיין ראש השנה כא), ועל כן ההכרח שתהיה ההשגה בשאר אדם לפחות אחד מעט מהשגת משה. וזהו ענין מ"ח

ו) ראה שם: מ"ט שערי בינה... הנה באמת אפשריות ההשגה לכל אדם הוא רק מ"ח שערים, דמשה רבינו ע"ה השיג מ"ט שערים,

ניסוך המים

עם תמיד של שחר

ביומא (כ"ו), אין מנסכין מים בחג אלא בתמיד של שחר. עיין רמז ולימוד על זה בספר בנין אריאל פרשת תצוה (ד"ה ונראה - ד"ה אמנם), דכתיב (במדבר כח, ז) 'לכבש האחד בקודש הסך נסך שכר לד', ובתענית (ג), 'הסך נסך' - בשני ניסוכין הכתוב מדבר, אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין. וביומא (לד), 'לכבש האחד', איזהו כבש שנאמר בו 'אחד', הוי אומר זה תמיד של שחר. הרי רמזו ניסוך המים בהדיא עם תמיד של שחר, ועיין שם.

נביאים שעמדו לישראל - ש"ס מגילה (יד), היינו דהם נגד מ"ח שערי בינה, דהם אפשרי ההשגה לשאר נביאים, ועיין שם עוד.

נשים במצות סוכה

במקום צער גדול סמך הישמח משה לברך על מצוה גם על פי דעת יחיד * טעם למנהג העולם שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא * משום שצער הוא להן אם לא יברכו * דעת המנחת חינוך שסוכה אינה מצוה חיובית ולפי דבריו נשים אינן מברכות על הישיבה בסוכה * דעת רבינו שסוכה היא מצוה חיובית ונשים מברכות

”והנה פסולא דמצוה הבאה בעבירה איננו דומה לשארי פסולים, כגון לולב שנפרצו עליו וכדומה (שם כט:), דהוי כאילו לא לקח כלל לולב שציותה תורה, רק כלוקח עץ בעלמא, ונחשב שלא עשה כלל המעשה שציותה התורה, דבמצוה הבאה בעבירה אינו כן, דגם לוקח לולב הגזול שפיר עשה מעשה לקיחת לולב וכמובן, רק שאי אפשר שיהיה מעשה לרצונו יתברך, כיון שבא על ידי עבירה, ואין קטיגור נעשה סגיגור (ראש השנה כו: ויעין ר”ן סוכה יד. מדפי הרי”ף ד”ה ומיהו).

”ועל כן זה שייך רק בלולב וכדומה - שרצתה התורה עצם מעשה הנטילת לולב, ועל כן צריך שתהיה המעשה לרצונו יתברך, וכשהיא באה בעבירה הרי איננה לרצונו, ועל כן שפיר אינו יוצא. מה שאין כן בסוכה - שלא רצתה תורה כלל עצם האכילה בסוכה וכנ”ל, אם כן אין המעשה צריכה להיות לרצונו כלל, ורק צריך שלא יאכל חוץ לסוכה, והרי אינו אוכל חוץ לסוכה, דגם ישיבה בסוכה גזולה הרי היא ישיבה בסוכה... מה שאין כן השתא דכתיב לך - למעוטי גזולה, על כן כיון שפסלה תורה גזול בהדיא, שוב שפיר הוי ליה פסול, וחשיב כאוכל חוץ לסוכה, עד כאן תוכן דבריו ז”ל, ודברי פי חכם חז”ן.

מתוך דבריו לומד רבינו לענין ציצית, דאין חיוב לקנות בגד וללבוש ולקיים מצות ציצית, ורק אם נתעטף מרצונו צריך להיות ציצית בבגד, אם כן כוונת המצוה גם כן הוא רק בשלילה - שלא יהיה הבגד בלא ציצית, ולא יחסרו הציצית.”

”ואם כן, לפי מה שכתבו התוספות בקידושין (ל: ד”ה חוץ), אהא דילפינן התם מקרא דהקבלות והזאות ונהגות באנשים ולא בנשים, וז”ל: ואם תאמר, תיפוק ליה דכל הני אינם כשירות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים, דאפילו כהנים בזמן שאין בגדיהם עליהם - אין כהונתם עליהם (ובזה”ק:). ויש לומר... דלפי שלא נצטוו בבגדי כהונה, לא הוי מחוסרי בגדים, עכ”ל.

”ורק בשארי מצוות, דנהי דלא נצטוו הנשים, עם כל זה אם עושין - הרי עושין מעשה מצוה, שהמעשה בעצמותה נרצית מאנשים, ועל כן גם הם כשעושין הוו להו אינה מצווה ועושה ונוטלין שכר (כבא קמא לח:), ועל כן שפיר מברכות עליהן, מה שאין כן בציצית דגם באיש אין המעשה נרצית ומבוקשת כלל, רק שלא יהיה להבגד חסרון הציצית הוא הנרצה, והמצוה - אך בשלילה, אם כן כיון דלדידהו בלאו הכי אין כאן חסרון, אם כן אין מוספיות כלל בעטיפת הציצית ואין במעשה כלום, ועל מה יברכו.”

המשך בעמוד הבא

ממארוויש בשו”ת מן השמים (סימן א), שכתב בענין ברכת הנשים על לולב ושופר אם היא ברכה לבטלה: **”וכי אכשיר דרי, כל אשר תאמר אליך שיה שמע בקולה, ולך אמור להם שובו לכם לאהליכם וברכו את ה' אלקיכם, והענד מגילה וחנוכה, מאחר שהיו באותו הנס חייבות בהם ומברכות עליהם. ובלולב נמי מצינו סמך לדבר שאין לו אלא לב אחד לאביו ובשמים, ובשופר נמי אמרין שאמר הקב”ה אמרו לפני מלכותי שתמליכוני עליכם, וזכרונות שיבא זכרון אבותיכם לפני לטובה, ובמה בשופר, והנשים נמי צריכות שיבא זכרון לפני לטובה. לפיכך אם באו לברך בלולב ושופר, הרשות בידן (וראה בהערת הר”ר מריליו ז”ל מה שהאריך בזה).**

(ג) ראה עוד **”לקח טוב”** כל יב פיסקא יז-כג; **”צילוני הש”ס** סוכה ט. בתוספות ד”ה ההוא (הובא בגליון מא. סוכות תשפב. עמוד ב.)

צדק (סימן מו אות טז), ובהרחבה רבה מבאר את כל הדעות והשיטות בענין זה, שבמקום צער אפשר להקל ולסמוך על דעות המקילים.

בתוך דבריו, כתב ב”אבני צדק” לבאר על פי עובדא זו את מנהג העולם, שנשים מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא, אף על פי שדעת **הראשונים** (ראה תוספות לג. ד”ה הא) שנשים אינן מברכות מפני שהן פטורות ממצוות אלו, אך אין מוחין בדידהן.

”ונראה לי הטעם, מכח שצער הוא להן אם לא יברכו, והוה ליה כשעת הדחק, דכדאי רבינו תם (בתוספות ראש השנה שם) לסמוך עליו, והיינו בצער תמידי שיש להן מידי שנה בשנה בעת חלות זמן מצות עשה שהזמן גרמא.”

רבינו הגה”ק רבי יוסף ענגיל ז”ע מביא בספרו **’אתון דאורייתא’** (כלל יא) את דבריו המפורסמים של **ה’מנחת חינוך’** (מצוה שכה אות י ד”ה ואם - ד”ה ויש) בענין מצות סוכה, שאינה מצוה חיובית בכל ימי החג, אלא אם האדם מביא עצמו לידי חיוב ורוצה לאכול, הוא צריך לאכול בסוכה, אך אם אינו אוכל - אין עליו שום חיוב לאכול בסוכה. רבינו מוסיף על פי דרכו של ה’מנחת חינוך’, שלשיטתו נשים אינן מברכות על מצות הישיבה בסוכה.

זו לשון רבינו, שמעתיק את תוכן דברי ה’מנחת חינוך’:

”על פי מה שראיתי בספר מנחת חינוך, שכתב ליישב קושית התוספות בסוכה (ט. ד”ה ההוא), דלמה לי לך (דברים טז. יג) - למעוטי גזולה, תיפוק ליה דהוי ליה מצוה הבאה בעבירה (ראה שם ל.).

”ותירץ הוא ז”ל, דיש שני מיני מצוות עשה: א) הם אותם המצוות שהתורה רוצה ומבקשת עצם הפעולה ומציאותה - כהנחת תפילין ונטילת לולב וכדומה. ב) הם אותם המצוות שאין התורה מבקשת עצם הפעולה כלל, וכגון סוכה, שאילו רצתה תורה עצם האכילה בסוכה, היתה מטלת חובה לאכול בסוכה, וכיון דהאכילה הוא רשות, והמצוה הוא רק שאם אוכל מרצונו - מחויב לאכול בסוכה (שם כו:), אם כן על כרחך אין האכילה בסוכה נרצית ומבוקשת בעצמותה, שאם כן, לא היה ראוי שתונח האכילה לרצונו האדם ותהיה רשות, ועל כרחך כוונת המצוה הוא רק בשלילה, שכשיאכל האדם לא יאכל חוץ לסוכה, והאכילה חוץ לסוכה הוא הבלתי נרצה, אבל האכילה בסוכה בעצמותה איננה נרצית ומבוקשת כלל.

גרמא.”
וכן אכן הורה הרה”ק **בעל דברי חיים** **מצאנו** ז”ע, כמוכא בספר **מקור חיים**: **”אשר רבינו פקד על נשים מבני ביתו שלא יברכו ברכת נטילת לולב ולישב בסוכה, עבור שהם מצוות עשה שהזמן גרמא, וכדעת הפוסקים, ולא כמנהג. אפשר משום שהיה רבינו מתייחס ומתכבד מאוד עם אותו זק”ן רבינו הגדול החכם צבי, אולי נהג כמנהגו.”**
וכן כתב **ה”שיעות יעקב”** (או”ח סימן יז סק”א): **”וכן העידו לפני אנשים כשרים, שהגאון א”ו החכם צבי מיחה בכאן בנשים שלא יברכו על מצוות עשה שהזמן גרמא. וכן העידה זקנתי, בת הגאון זקני מוה”א ליבוש אבד”ק אמשטרדם, שהוא היה חתן הגאון הנ”ל, שלא הניח לנשים לברך.”**
ומן הראוי להעתיק מלשונו הזהב של רבינו **יעקב הלוי**

הרה”ק בעל ישמח משה מאוהעל ז”ע מביא בספרו שו”ת **השיב משה** (או”ח סימן יד) עובדא דהוי בדידה, בחודש טבת שנת תקפ”א, **”שלא נראית הלבנה בטירתה בלי כיסוי העבים עד ליל שיתסר, ואז נראית זכה וברורה, וקודם שנראית היה לנו צער גדול מאוד עד אין לשער, על שלא זכינו לקבל פני אבינו שבשמים פעם אחת בחודש בברכה זו.”**

”ואמרתי וענית, הלא בשיירי כנסת הגדולה (או”ח סימן תכו סק”ב) כתב, דמצא לשיטת סנהדרין לאחד מגדולי האחרונים בשם תלמידי מהר”ף, ובשם הרב המאירי ז”ל, דאפילו י”ו בכלל... והנה ודאי כל פה יודה ויאמר דראוין הגדולים הללו ז”ל לסמוך עליהם על כל פנים בשעת הדחק.”

נשים רבות לאחר מכן, בשנת תרכ”ח, התרחשה שוב עובדה מעין זו, הפעם אצל נכדו הרה”ק בעל ייטב לב מסיגעט ז”ע, שרשם את המאורע בספרו (פרשת האזינו אות ח): “בשבת יום י”ג בחודש תשרי תרכ”ח, שהיה אז גשמים מרובים מקודם יום הכיפורים והלאה, ולא קידשנו הלבנה, וגם מורא עלה על ראשינו לבל יעצרנו הגשם ממצות סוכה כתיקונו, ענית ואמרתי דרך תפלה ובקשה, שיעזרוני ה’ לקיים מצות החובה עלינו כהוגן וכו’.”

”והנה גם אחר כך באותו יילה ירדו גשמים, וביום הנפתו העבים ויעשו בני ישראל סוכות. והיה לעת ערב בכניסת ליל יום טוב, שוב נתקשרו העבים וירדו גשמים מרובים בשטף מים, ולא קם רוח בנו, ואנחנו לא נדע מה נעשה, כי אם אל ה’ עינינו היו נשואות, ויעתר לנו ויקשב לקול שועתינו, ואחר שעה פסקו הגשמים, ואחר כך ביום הרקיע בטירתה, וקידשנו הלבנה ברבים בליל יום טוב, ליל י”ו מהמולד, בברכה. (וסמכנו על הבי”ח - הביאו המגן אברהם סימן תכ”ו (י”ז) [שמונת לקדש הלבנה בליל יום טוב], ועל תשובת מוזה”ה בספר ‘השיב משה’ וכו’. וכבר בימי ילדותי עשיתי כך מעשה לפניו לפי דבריו.

”ואם כך בשאר חדשים, כל שכן בחודש תשרי ראשית השנה, שאין לך צער גדול מזה בהעדר מצות קידוש לבנה כראוי, שיש לברך, וסימנא טבא הוא לכולא שתא, וכל אשר שמע הוראתו של מוזה”ה עמד ובירך. ואחר כך שוב לא ירדו גשמים כל ימי החג, ותהלה לא-ל ייבנו בסוכה במנוחה והשקט. עד הנה עזרוני ה’ ואל יטשנו לנצה, תבענה שפתינו תהלה לנורא עליה.”

לימים, כאשר יצא אחד הגדולים לערער על פסק זה של הישמח משה ז”ע, יצא נכדו הייטב לב ז”ע להצדיק את הצדיק בספרו שו”ת ‘אבני

(א) וראה עוד שם מה שתיירץ “אולי יתעקש המתעקש לומר דלא יתכן זה בענין ברכה דספק ברכות להקל”, עיין שם.
וראה דברי רבינו בשו”ת **”בן פורת”** (ח”ב סימן ג אות ח) בענין לסמוך על דעת יחיד בשעת הדחק, **וב”צילוני הש”ס** (ברכות טו) בענין כדאי הוא רבי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק.
ויצוין, שהרה”ק **מהר”ם מבילגורייא** ז”ע כותב, שפעם היה מעשה בעלעזא בימי אביו הרה”ק **מהר”ד מבעלעזא** ז”ע, שלא נראתה הלבנה בטירתה עד ליל שיתסר בחודש, וסמך על פסק זה למעשה וקידש את הלבנה בברכה (אור הצפון קובץ נה. עמוד ל).
(ב) וממשיך שם: **”מפני כן עוד יש נשים ממשפחת חכם צבי ז”ל שאוחזין מנשה אבותיהן ואין נוטלים לולב ולא מברכין, וכדעת החכם צבי ז”ל בתשובות הנוספות בדפוס החדש בסימן ט (אות ח), שהביא ראייה ברורה שנשים לא יברכו על מצות עשה שהזמן**

מפאת עצמו לא היה ראוי שיטעון ברכה כלל, ומשום לא פלוג דשאר שחיתות הוא דמברכינן עליה, אם כן וודאי אין ראוי שתהא טופס ונוסח ברכתו משונה מבשאר שחיתות וכמוכח, ועדיפא מהך ד'רענו זננו' דאמרין ליה גם בשבת מפאת דטופס ברכות כך הוא (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג), וצריך עיון קצת.

בהיותה זרע האב כמו הבן, ועל כן פסיר הוא ליה למיכתב בהדיא 'בניכם ובנותיכם', או הוא ליה למיכתב 'זרעכם' - דקאי בשהו אתרווייהו, מה שאין כן בתבית 'בניכם' לחוד לא אין הבנות בכלל גבי ירושה, כיון דאין ירושתם באמצעות הבנים, וזה נכון כפי יצאת דשמיא.

הבדל בין ברכה לירושה לגבי הבנות
בגמרא ברכות (א:), אין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש, שנאמר (דברים ז, יג) 'וברך פרי בטנך', 'פרי בטנה' לא נאמר, אלא 'פרי בטנך' - ברכות (א:). עיין שם דאמר, דמהאי טעמא לא שדר עולא דא דברכתא לילתא כי איקלע לרב נחמן, דהיה כדא מה שנתן הכוס לרב נחמן.

מדוע ילך דוקא לחכם

שמעתי בשם זקנו הגאון הקדוש ז"ל אהך דכאן (קטז). מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. ואמר, כי באמת עיקר תפלה הוא רק תפלת ציבור (עיין רמב"ם הלכות תפלה פ"ח ה"א), ורק החכם כולל כל הדעות ונחשב ציבור, ועל כן תפלתו מועלת יותר מתפלת שאר אדם, כן שמעתי בשמו ז"ל.

ועיין רמב"ן במלחמות סוף ברכות (דף מד. מדפי הרי"ף), אהא (ברכות נח): דאמר רב חנינא בריה דרב איקא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע, מכי חזיתנכו, חשיבתניכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל, ובריכנא 'ברוך חכם הרזים'. וכתב הרמב"ן על זה, וז"ל: הוא מיסודי חכמה, שרמז להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול, שנכללו בו כל הדעות, כענין שאמר הכתוב (במדבר כז, יח) 'ביושע איש אשר רוח בו', ודרשו (ספרי פרשת פנחס פיסקא ט) שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד, שאין ברכת חכם הרזים אלא מן הטעם המפורש בגמרא (שם נח.), לפי שאין דעותיהם דומות, והקדוש ברוך הוא יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, והוא שאמר משה 'אלקיי' הרוחות' (במדבר שם, טז) - כמדבר שחכמים (תנחומא פרשת פנחס סימן י), לפיכך אמר להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול, שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות כו', עכ"ל. וזהו כלשון זקינו ז"ל הנ"ל שהחכם כולל כל הדעות, ובוודאי כיוון זקינו ז"ל לדברי הרמב"ן אלה.

ברכה במצוות המתקיימות בלא אחר

בגמרא (ק"ג), ובן לאו 'אחר' הוא.

הארכתי בזה בכללים (ראה בית האוצר מערכת א כלל מז). וכעת ראיתי בספר הפרדס לרש"י (סימן נא), דמה שלא תיקנו ברכה על צדקה ופדיון שבויים כו', היינו משום דברכת המצוות - מברכת התורה היא שלמדונה [כוונתו לירושלמי ריש כיצד מברכין (ברכות פ"ו ה"א)], על כן בעינן דומיא דברכת התורה, שיכולה המצוה להתקיים על ידי האדם בעצמו, מבלי שיהיה שם עוד אדם אחר עמו. ואם תאמר, הרי פדיון הבן שאי אפשר לקיימה בלתי היות הבן עמו, ומברך עליה על פדיון הבן (ראה פסחים קכ"א). שאני בן דהואיל ומגופיה נפיק, כגופיה דמי, ועובר ירך אמו היא (יבמות עח), ולא חשיבא מצוה תלויה באחר, שהבן אחד מאיבריו, הלכך טעון ברכה, עכ"ל.

וצריך עיון קצת דבריו, דאם כן פסח למאן דאמר (פסחים א:). דאין שוחטין אותו על היחיד, לא טעון שחיתות ברכה, ואין לומר דאין הכי נמי, דאם כן שאי פריך בפשיטות בפרק קמא דפסחים (י:). פסח וקדשים מאי איכא למימר, ומאי קושיא מפסח, הרי יש מאן דאמר דאין מברכין עליו כלל, ואם כן גם רב פפי ד'שם הרי יכול לסבור כן.

ויש לומר, דכיון דשחיטה בעלמא מתקיימת ביחיד וטעונה ברכה, על כן גם שחיתת פסח טעונה ברכה משום לא פלוג. אולם לפי זה, עדיין אין מובן קושית הגמרא פסחים הנ"ל, דכיון דפסח

ויש להקשות מסוגיין (ק"ג) דאמר, דאין בת יורשת במקום בן, מדכתוב (ויקרא כה, מו) 'והנתחלתם אותם לבניכם אחרים' - בניכם ולא בנותיכם. ופריך, אלא מעתה, 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם' (דברים יא, כה) - הכי נמי בניכם ולא בנותיכם. ומשני, ברכה שאני. וברשב"ם: ברכה שאני - דלכל ישראל מברך, ולא איצטרך למיכתב 'זרעכם', דסברא הוא דבין אפגין ובין אבנות קאי, דאין ברכה לחצאין, אבל גבי ירושה, אם איתא דבנות יורשות במקום בן הוה ליה למיכתב 'זרעכם', עכ"ל. ואם כן גבי הך ד'וברך פרי בטנך', מהו הדיוק 'פרי בטנה' לא נאמר אלא 'פרי בטנך', הא אין צריך למיכתב טפי, רק ו'וברך פרי בטנך', וממילא גם נשים בכלל דאין ברכה לחצאין.

ולולי פירוש רשב"ם, היה אפשר לומר דגם כן כוונת הש"ס להא דאין פרי בטנה של אשה מתברך אלא מפרי בטנו של איש, דכיון דאין השפע באה לנשים לבדנה, רק הן מתברכות באמצעות האנשים, ובאה שפע הברכה לאנשים מה שנצרך להם ולנשים, והם נוטלים חלקם וחלק הנשים, וחלק הנשים נשפע מהם לנשים, ובחכמת האמת (וזה"ק ויחי רלכ). הדברים ידועים. ואם כן שפיר אין צריך לכתוב בברכה רק 'בניכם' לחוד, כיון דהבנים נוטלים גם חלק הברכה של הבנות ומהם הוא שנשפע לבנות.

מה שאין כן גבי ירושה, דאם איתא דבת יורשת, הרי אין יורשת באמצעות הבן, רק בעצמה,

הלאה לנשים".
(ב) 'לענין איהו מן הקרובים איקרי אחר ואיהו לא', לשונו בבית האוצר שם.
(ג) הקשו שם כן על נוסח ברכת 'על השחיטה', למאן דאמר ד'על מעיקרא משמע, דליכא לתרוצי משום 'לא סגיא דלאו איהו שחט', עיין שם. הרי מבואר דפשיטא ליה לש"ס דמברכינן על שחיתת הפסח.
(ד) הגה"ק מקצק. נכתב אל נכדו האדמו"ר מקצק-פילוב זצ"ל הרב הגאון מהר"י ישראל מקצק זצ"ל (ראה אודותיו באוצרות יוסף שביעית בזמן הזה, מבוא ספרי דבי רבי עמרם 32 עהרה לז).

(א) קודם לכן ציינו דבריו לדבריו בלקח טוב כלל ז פיסקא קכ-קכ"א, שאחר שהביא גמרא ברכות הנ"ל כתב: "ומוכח מזה, דכל השפעות היורדות משמים מטה אל בני ישראל - הן השפעות גשמיות וחומריות והן השפעות רוחניות וצוריות - הנה תושפע ותגיע השפע בעצם וראשונה אל האנשים מבני ישראל, ומן האנשים הוא שתעבור השפע ותלך הלאה גם לנשים, שהרי הברכה שהוזכרה בגמרא שהאשה מתברכת רק מן האיש, ועבור זה לא הוצרך לשלוח כוס הברכה לילתא ויהי ד' מה שנתנו לרב נחמן, הנה תיבת וענין ברכה הלא הוא כולל כל מיני הופעה ושפע - הן גשמיות והן רוחניות וכמוכח. ואם כן מבואר שבכולם נוהג המנהג הזה, שהשפע באה רק לאנשים, ומהם היא הולכת הלאה גם לנשים".

המשך מעמוד הקודם

כמה זמנים, ורק כשרוצה לאכול ולשתות או לישן, אזי אינו אוכל ושותה וישן בחוץ - רק בביתו, וזהו עניין הדירה בביתו, וכן רצתה התורה שנדור שבעת ימים בסוכה, ושפיר הוא מבוקש עצמיי וחיובי - שהתורה מבקשת ענין הדירה בסוכה (עיין שו"ת הרשב"א ח"ג סימן רפז), ובמקום אחר הארכתי (ראה גליוני הש"ס סוכה שם ד"ה ורבנן).

"ועל כן שפיר נשים רשאות לברך אסוכה, מה שאין כן בציצית שפיר דברינו במקומם עומדים וכמוכח, ואין להאריך".

וזה סותר לתוספות חולין (ק"י ד"ה טלית), שכתבו להדיא דנשים מברכות אישיבת סוכה, עיין שם.

"ואולם גוף דברי המנחת חינוך הנ"ל שכתב דסוכה היא רק מצוה שלילית, נראה לעצמך דאין הדבר כן. ורק **דסוכה היא מצוה חיובית ועצמית, שהתורה מבקשת שנדור שבעת ימים בסוכה כמו שדרין כל השנה בבית**, וכאומרם ז"ל (סוכה כז.), 'תשבו' (ויקרא כג, מב) - כעין תדורו, והא דאי בעי לא אכיל ולא יתיב בסוכה (עיין סוכה שם), זה בעבור לפי שענין דירה כך עניינה, שהאדם הוא בחוץ ובשוק

אולם בהמשך דבריו חולק רבינו על דברי ה'מנחת חינוך' לענין סוכה, ולדעתו הרי זו מצוה חיובית. ועל כן סובר רבינו שנשים יכולות לברך ברכת 'לישב בסוכה':

"והנה מה שכתבתי למעלה דנשים אין רשאות לברך אציצית, לפי שאינה מצוה חיובית, רק שלילית - שלא יהיה להבגד חסרון הציצית וכנ"ל, הנה יומצא לפי זה דגם כן אין רשאות לברך אסוכה - לפי דברי המנחת חינוך הנ"ל, דגם סוכה אינה מצוה חיובית, רק שלילית - שלא תהיה האכילה חוץ לסוכה וכנ"ל.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני החנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנטשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com